

Hərbi əsirlərin şəxsiyyətinə hörmət edilməsi hüququ

Hərbi əsirlər öz şəxsiyyətinə və şərəfinə hörmət edilməsi hüququna malikdirlər. Qadınlarla onların cinsi nəzərə alınmaqla rəftar: edilməli və bütün hallarda onlar kişilər üçün yaradılmış şəraitdən az əlverişli olmayan şəraitlə təmin edilməlidir. Hərbi əsirlər əsir düşdükləri vaxt malik olduqları mülki hüquq qabiliyyətini tamamilə saxlayırlar. Əsirlərdə saxlayan dövlət bu hüquqların həyata keçirilməsini yalnız əsirlər şəraitinin tələb etdiyi dərəcədə məhdudlaşdırma bilər.

Əsirlərdə saxlayan dövlət hərbi əsirlərin saxlanması və onların sağlamlıq vəziyyətinin tələb etdiyi yardım pulsuz təmin etməlidir. Hərbi əsirlərin sağlamlığı və tibbi xidmətlə əlaqədar əsirlərdə saxlayan dövlət aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirməlidir:

- hərbi əsirlərlə humanitar rəftar olunmalı və onların sağlamlığı təhlükəyə məruz qoyulmamalıdır;
- düşərgədə epidemiya yaranmasının qarşısının alınması məqsədilə təmizliyi qorumaq və sağlam şəraitin təmin olunması üçün zəruri tədbirlər görülməlidir;

- hərbi əsirlərə müvafiq yemək verilməli və tibbi xidmət göstərilməlidir;

- hərbi əsirlərin sağlamlıqlarının lazımı səviyyəsinin qorunması üçün onlar zəruri vasitələrlə, məsələn eynək, diş və digər protezlərlə, pulsuz təchiz olunmalıdır;

- sağlamlığı xüsusi müalicə və tibbi xidmət tələb edən hərbi əsirlər ixtisaslaşmış tibbi müəsisələrə göndərilməlidir;

- hərbi əsirlərin tibbi heyətin qəbuluna düşməsinə maneçilik göstərilməməlidir;

- ayda bir dəfədən az olmayan hərbi əsirlər müayinədən keçirilməlidir;

- məcburi əməyə cəlb edilmiş hərbi əsirlərin işə yararlığı yoxlanılmalı və yararsızlar məcburi əməkdən azad edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 28 oktyabr 1999-cu ildə qəbul etdiyi "İnsan orqan və (və ya) toxumalanın transplanta-siyası haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 5-ci maddəsinin 4-cü hissəsinə əsasən "respiyentin qulluq tabeliyində və ondan fiziki, mənəvi, maddi cəhətdən asılı olan və ya həbsdə olan şəxslərdən, hərbi əsirlərdən və ya ruhi xəstələrdən transplanta-siyaya məqsədlə orqan və (və ya) toxumalann götürülməsi yolverilməzdir". "Mülki şəxslərin müdafiəsi və hərbi əsirlərin hüquqlarının qorunması haqqında" qanunda hərbi əsirlərin hüquqları da öz əksini tapmışdır. Qanunun 22 maddəsinə əsasən hərbi əsirlərin aşağıdakı hüquqları vardır:

1) humanist rəftar, şəxsiyyət və şərəfinə hörmət (qadınlara, yetkinlik yaşına çatmayanlara xüsusilə hörmət edilir və onlar yaramaz qəsdlərdən qorunur);

2) əsir tutulana qədər malik olduqları mülki-hüquq qabiliyyətini saxlamaq;

3) öz ölkəsinin qanunlarına uyğun olaraq, lakin əsirlər şəraitinin tələb etdiyi məhdudlaşdırma və tələblərdən istifadəni davam etdirmək;

4) yalnız quruda yerləşən və təhlükəsizlik, gigiyena və sağlamlığın qorunması baxımından təminat verən binalarda saxlanmaq;

5) zəruri tibbi yardım, qida, paltar, habelə qohumla yazışmaq imkanı almaq (bilavasitə qarşı tərəf və mübadilə məntəqələri vasitəsilə, yaxud hami dövlətlər və ya onların substitutu-Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsi vasitəsilə) öz vərdişlərinə milli adətlərə və dini mərasimlərə riayət etmək, habelə kənardan maddi yardım almaq;

6) onları hakimiyyət orqanları qarşısında təmsil etməli olan vəkillərini hər altı aydan bir sərbəst surətdə gizli səsvermə yolu ilə seçmək (hərbi əsir olan zabitlər istisna təşkil edir; onların təmsilçisi hərbi rütbəyə daha böyük olan əsir zabitdir). III Cenevrə Konvensiyası əsirlərin başlanmasından başa çatmasına kimi hərbi əsirlərin hüquqi vəziyyətini tənzimləyir. Hərbi əsirlər bir qayda olaraq düşmən əlinə düşmüş şəxsin dindirilməsi ilə başlanır. Hərbi əsirlər onların başa düşdüyü dildə dindirilməlidirlər. Hərbi əsir dindirildikdə, yalnız öz soyadını, adını və rütbəsini, doğum tarixini, ordu, əsgəri və şəxsi nömrəsini, bunlar olmadıqda isə buna bərabər digər məlumatı verməyə borcludur. Hərbi əsirlər həmin məlumatları qeyd olunan şəxsiyyət vəsiqəsi ilə təmin olunurlar. Hərbi əsirlərdən hər hansı məlumatın alınması üçün onlara qarşı heç bir fiziki və mənəvi işgəncə və heç bir məcburiyyət tədbiri tətbiq edilə bilməz. Cavab verməkdən imtina edən hərbi əsirləri hədələmək, təhqir etmək və ya hər hansı təqibə və ya məhdudlaşdırma məruz qoymaq olmaz. "Mülki şəxslərin müdafiəsi və hərbi əsirlərin hüquqlarının qorunması haqqında" Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri və müvafiq dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanları qarşı tərəfin bütün hərbi əsirlərinin soyadları, adları, rütbələri, təvəllüd tarixləri və yerləri, daimi yaşayış ünvanları göstərilməklə qeydiyyatdan alınmasını təmin edirlər.

Şəxsi istifadədə olan bütün əşyalar və predmetlər, eləcə də metal dəbilqələr, əleyhqazlar və şəxsi müdafiə üçün hərbi əsirlərə verilmiş bu cür predmetlər onların ixtiyarında qalmalıdır. Geyim və qida əşyaları və predmetləri hərbi ləvazimata aid olsalar belə, əsirlərin ixtiyarında qalmalıdır. Hərbi əsirlərdən rütbəni və dövlət mənsubiyyətini göstərən nişanlar, fərqləndirici nişanlar və şəxsi dəyərə malik olan əşyalar alına bilməz. Əsir alındıqdan sonra mümkün qədər qısa müddətdə hərbi əsirlər onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün hərbi əməliyyatlar zonasından kifayət qədər uzaqda yerləşən düşərgəyə köçürülməlidirlər.

Dövlət hərbi əsirləri tərkisilahlı edib xüsusi yerlərdə nəzarət altında saxlaya bilər. "Mülki şəxslərin müdafiəsi və hərbi əsirlərin hüquqlarının qorunması haqqında" Qanunun 19-cu maddəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri və müvafiq dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanları Azərbaycan Respublikası ərazisində hərbi əsirlərin hərbi əməliyyatlar zonasında, ayrı-ayrı vətəndaşların yanında və hərbi hissələrdə saxlanılmasına yol vermir. Hərbi əsirlər beynəlxalq hüququn tələblərinə uyğun olaraq bu məqsədlərdən ötrü xüsusi ayrılmış düşərgələrdə saxlanılır.

Əsirlərdə hərbi əsirlər yalnız quruda yerləşən və bütün gigiyena və sağlamlıq təminatlarına cavab verən yerdə yerləşdirilməlidir. Əsirlərin maraqlarına uyğun olan xüsusi hallardan başqa onlar həbsxanalarda saxlanıla bilməzlər. Hərbi əsirlər düşərgədə onların milliyyəti, dili və adətləri nəzərə alınmaqla yerləşdirilir. Heç bir hərbi əsir heç vaxt döyüş zonasından atəşə məruz qala biləcək əraziyə göndərilməz və ya orada saxlanıla bilməz, həmçinin onun iştirakından müəyyən məntəqələrin və ya ərazilərin hərbi əməliyyatlardan müdafiəsi üçün istifadə edilə bilməz. Hərbi əsirlər yerli mülki əhali ilə eyni dərəcədə hava hücumundan və digər müharibə təhlükəsindən müdafiə üçün sığınacaq-lara malik olmalıdırlar. Hərbi əsirlərin düşərgələrdə yerləşdirilməsi şərtləri əsirlərdə saxlayan dövlətin həmin ərazidə yerləşdirilmiş silahlı qüvvələrinin malik olduqları şərtlərdən az əlverişli olmamalıdır. Kişilərlə yanaşı qadın hərbi əsirlərin də yerləşdiyi düşərgələrdə onlar üçün ayrıca yataq otaqları təmin

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığın artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

olunmalıdır. Qida rasionu kəmiyyət, keyfiyyət və çeşid baxımından ehtiyat olunmalıdır ki, o hərbi əsirlərin səhhətini yaxşı saxlaya bilsin və qida azlığı üzündən çəki itirməsi hallarına gətirib çıxarmasın. Hərbi əsirlərin adət etdiyi qida rejimi də nəzərə alınmalıdır. Hərbi əsirlərə kifayət qədər içməli su və tütün çəkilməsinə icazə verilməlidir. Qidalanma ilə bağlı kollektiv intizam tənbehi tədbirləri qadağan edilir. Hərbi əsirlər zəruri geyim, alt paltar və ayaqqabı ilə təmin olunmalıdırlar. Bütün düşərgələrdə hərbi əsirlərin yerli ticarət qiymətlərindən yüksək olmayan qiymətə satılan ərzaq məhsulları, gündəlik tələbat malları, sabun, tütün ala bilməsi üçün dükanlar təşkil edilməlidir. Hərbi hakimiyyət orqanlarının müəyyən etdikləri intizam qaydalarına riayət etmək şərtlə, hərbi əsirlər dini ayinlərini icra etməkdə, o cümlədən ibadət-gahlara gedib-gəlməkdə sərbəstdirlər. Dini ibadətlərin həyata keçirilməsi üçün əlverişli yerlər təşkil edilməlidir. Hər bir hərbi əsir düşərgəsi əsirlərdə saxlayan dövlətin nizamı silahlı qüvvələrinin məsul zabitinə tabe edilməlidir. Zabitlər istisna olmaqla, hərbi əsirlər əsirlərdə saxlayan dövlətin bütün zabitlərinə öz ordularının izamnamələrində nəzərdə tutulan rəsmi təzim etməyə və digər zəruri örmət əlamətləri göstərməyə borcludurlar. Zabit hərbi əsirlər yalnız əsirlərdə saxlayan dövlətin rütbəyə yüksək olan zabitlərinə rəsmi təzim etməyə borcludurlar. Lakin onlar düşərgənin rəisində rütbəsindən asılı olmayaraq rəsmi təzim

etməlidirlər. Hərbi əsirlərə qarşı, xüsusən əsirlərdən qaçanlara və ya qaçmağa cəhd göstərənələrə qarşı silah işlədilməsi fəvqəladə tədbir hesab olunur və bundan əvvəl həmişə şəraitə uyğun xəbərdarlıq edilməlidir. Əsirlərdə saxlayan dövlət yaşını, cinsini, rütbəni və fiziki imkanlarını nəzərə almaqla, hərbi əsirlərdən, xüsusən onları yaxşı fiziki və mənəvi vəziyyətdə saxlamaq üçün işçi qüvvəsi kimi istifadə edə bilər. Əgər zabitlər və ya onlara bərabər tutulan şəxslər onlara münasib iş verilməsini xahiş edərlərsə, onlara imkan daxilində bu cür iş verilməlidir, lakin heç bir halda onlar işləməyə məcbur edilə bilməzlər. Hərbi əsirlər öz düşərgələrinin idarə olunması, təchiz edilməsi və lazımı qaydada saxlanılması işlərindən başqa məcburi olaraq yalnız aşağıdakı kateqoriyalara aid işlərə cəlb oluna bilərlər:

- 1) kənd təsərrüfatı;
- 2) metallurgiya, maşınqayırma və kimya sənayesi istisna olmaqla, sənayenin hasilat və ya emal sahələri;
- 3) hərbi xarakter və ya məqsəd daşımayan ictimai işlər və ya inşaat işləri;
- 4) hərbi xarakter və ya məqsəd daşımayan nəqliyyat və ya yükləmə-boşaltma işləri;
- 5) ticarət fəaliyyəti, incəsənət və sənətkarlıq;
- 6) ev təsərrüfatı işləri;
- 7) hərbi xarakter və ya məqsəd daşımayan ictimai - kommunal xidmətlər.

Vahid Ömərrov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru